Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования «Витебский государственный
университет имени П.М. Машерова»

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИЗ ИСТОРИЧЕСКОГО ПРОШЛОГО И СОВРЕМЕННОСТИ В ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫХ И СОЦИО-РЕЛИГИОВЕДЧЕСКИХ НАУКАХ БЕЛАРУСИ, БЛИЖНЕГО И ДАЛЬНЕГО ЗАРУБЕЖЬЯ

Материалы международной научно-теоретической конференции

19–20 апреля 2007 г.

Часть 1

Витебск
Издательство УО «ВГУ им. П.М. Машерова»
2007

УДК 930(06)+3(06)
ББК 63.3я431+60я431
А43

Печатается по решению научно-методического совета учреждения образования «Витебский государственный университет имени П.М. Машерова»

Рецензенты: ведущий научный сотрудник Института всеобщей истории РАН (г. Москва), доктор исторических наук Б.М. Туполев; ведущий научный сотрудник Института российской истории РАН (г. Москва), доктор исторических наук Ф.И. Новик; заведующий кафедрой новой и новейшей истории УО «БГПУ им. М. Танка» (г. Минск), доктор исторических наук, профессор Г.А. Космач; декан юридического факультета УО «ПГУ» (г. Новополоцк), кандидат юридических наук, доцент А.В. Егоров

Редакционная коллегия:
В.А. Космач (главный редактор),
Г.Н. Яковлева (заместитель главного редактора),
А.В. Русецкий, В.И. Каравкин, В.М. Шорец, В.В. Акуневич, Е.В. Гапионок, П.В. Борботько, Д.Н. Савич

А43 Актуальные проблемы из исторического прошлого и современности в общественно-гуманитарных и социо-религиоведческих науках Беларуси, ближнего и дальнего зарубежья: материалы международной научно-теоретической конференции, Витебск, 19–20 апреля 2007 г. / Вит. гос. ун-т; редкол.: В.А. Космач (гл. ред.) [и др.]. – Витебск: Издательство УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2007. – Ч. 1. – 480 с.
ISBN 978-985-425-761-7(Ч. 1)
ISBN 978-985-425-760-0

Рассмотрены актуальные проблемы из исторического прошлого и современности в общественно-гуманитарных и социо-религиоведческих науках Беларуси, ближнего и дальнего зарубежья. Широко представлены материалы по европейской, российской, *белорусской истории и культуре, истории церкви и роли религии в цивилизационном* развитии государств, гендерной тематике, правовой культуре, проблемам методологии и типологии европейской истории и культуры, археологии, философии, теологии, истории повседневности, педагогике и истории образования, краеведению.

УДК 930(06)+3(06)
ББК 63.3я431+60я431

ISBN 978-985-425-761-7(Ч. 1)
ISBN 978-985-425-760-0

© Коллектив авторов, 2007
© УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2007

НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ НЕЛЕГАЛЬНАЙ ЭМІГРАЦЫІ ПАМІЖ БССР І ПОЛЬШЧАЙ У ПАЧАТКУ 30-х ГАДОЎ 20-га СТАГОДДЗЯ

С.А. Фядзечка
(г. Пінск, Палескі дзяржаўны ўніверсітэт)

Нелегальная эміграцыя – з'ява, якая не ўзнікае імпульсіўна, а з'яўляецца паказчыкам істотных змен у жыцці грамадства. У гісторыі Беларусі дастаткова прыкладаў міграцыі. Асабліва вызначаўся ў гэтым сэнсе перыяд напрыканцы 19–пачатку 20-га стагоддзяў. Найбольш значнымі падзеямі ў гэтым радку былі:

1. Масавая міграцыя падчас сталыпінскіх рэформ ў Сібір (за 1904–1914 гг. з беларускіх губерняў выехала 356 378 чалавек), Паўднёвую і Паўночную Амерыкі (за 1903–1913 гг. –1,5 млн. чалавек), Германію (у 1912 годзе там працавала 100 тыс. выхадцаў з беларускіх губерняў) [1, с. 201]. Трэба адзначыць, што ў апошніх двух выпадках мела месца звычайнае адыходніцтва, якое набыло такія формы дзякуючы капіталістычным зменам у грамадстве.

2. Перасяленне бежанцаў падчас Першай Сусветнай вайны на Усход (у пачатку кастрычніка 1915 г. каля Рэчыцы знаходзілася 64,000 бежанцаў, да пачатку 1916 года ў Мінскай губерніі асела больш за 157,000, у Віцебскай –90,000 бежанцаў. Усяго іх колькасць склала каля 1,500,000 чалавек) [2, с. 443].

У міжваенны час працягвалася легальная эміграцыя ў Паўднёвую і Паўночную Амерыкі, якая мела пераважна эканамічныя карані і такім чынам не давала дастатковага ўяўлення аб сацыяльна-палітычных працэсах на тэрыторыі Беларусі.

Падзеі, якія адбываліся па абодва бакі польска-савецкай мяжы ў 1929–1933 гадах, надзвычай моцна абвастрылі супярэчнасці ў грамадстве. Калектывізацыя ў БССР і эканамічны крызіс у Польшчы вызначылі слаі грамадства, якія не ў стане былі існаваць на гэтых тэрыторыях.

Нелегальная эміграцыя 20–30-х гг. XX стагоддзя непараўнальна па маштабах з міграцыяй пачатку стагоддзя, але таксама патрабавала істотных умоў для яе пачатку. Па характары гэтага працэсу можна зрабіць вывады аб сацыяльна-палітычных і эканамічных працэсах у суседніх краінах, а таксама, разглядзеўшы нацыянальны склад эмігрантаў, вызначыць этнічны аспект праблемы.

Па выніках працы ў Дзяржаўным Архіве Брэсцкай вобласці (ДАБВ) можна вызначыць наступны ход падзей на беларуска-польскай мяжы ў 1930–1932 гг.

Перш за ўсё неабходна адзначыць, што дадзеныя аб перайшоўшых мяжу не былі апрацаваны па нейкаму стандарту ў храналагічнай ці іншай залежнасці. Справаводства Палескага Ваяводскага ўпраўлення (ПВУ) не падводзіла вынікаў эміграцыі па якіхсьці паказчыках, аддаючы перавагу разавым справаздачам па факту пераходу, спарадычна ствараючы зводные ведамасці з анкетнымі дадзенымі эмігрантаў (паходжанне, узрост, нацыянальнасць, веравызнанне, сувязь з савецкім бокам, сучасным месцазнаходжаннем) [3].

Аналізуючы прычыны нелегальнай эміграцыі насельніцтва, можна вызначыць асноўныя:

1. Выкліканыя эканамічнымі праблемамі. Перш за ўсё гэта глабальны эканамічны крызіс 30-х гадоў,які мацней адбіўся на адсталых капіталістычных краінах, і Польшчы ў тым ліку.

2. Выкліканые сацыяльна-палітычнымі праблемамі. Калектывізацыя ў СССР зрабіла небяспечнай прыналежнась да заможнай часткі сялянства.

СССР, безумоўна, карыстаўся сваёй ідэалагічнай перавагай сярод бяднейшай часткі насельніцтва. То, што рабіла немагчымым жыццё ў СССР для багатых сялян, прываблівала беларускіх сялян-беднякоў, якія пражывалі ў Заходняй Беларусі. Польскія ўлады адзначалі ўзмоцненую агітацыю з боку СССР, грунтаваўшуюся на наступных тэзісах:

1. Патрэбнасць будоўлі Днепрагэса ў 300 000 працаўнікоў,
2. Клопат дзяржавы аб матэрыяльным становішчы рабочых і сялян у СССР.

Можна вызначыць адсутнасць выражанай камуністычнай прапаганды, ціск рабіўся перш за ўсё на сацыяльна-эканамічныя тэзісы. Аддзел Бяспекі ПВУ у сваёй аналітычнай запісцы [3] ў Міністэрства Унутраных Спраў Рэчы Паспалітай характарызаваў катэгорыі збеглых у СССР:

1. Скампраметаваныя члены кампартыі (10 выпадкаў),
2. Беспартыйны рэвалюцыйны актыў (7-10 выпадкаў),
3. Шпіёны (10 выпадкаў),
4. Грамадзяне, якія маюць радню ў СССР,
5. Найбольшая па колькасці група–нямаючыя маёмасці, працы і сымпатызуючыя Савецкай Уладзе.

Як было сказана вышэй, асноўнай прычынай нелегальнай эміграцыі з СССР з'яўлялася калектывізацыя. Паказальны тайны даклад [4] столінскага павятовага старасты палескаму ваяводзе ад 4.5.1930, у якім прыводзіліся вынікі допыту беглых:

1. Богуш Юліян– ураджэнец сяла Мар'янаўка Жыткавіцкай гміны, аставіў там жонку і дзіця (брат Богуша Станіслаў быў сасланы на Салавецкія астравы на 10 гадоў як супрацiўнік Савецкай Улады, другі брат Браніслаў быў сасланы на 3 гады ў Сібір). Сам уцякач ужо знаходзіўся пад арыштам у Жыткавічах, дзе, па яго словах, было сабрана каля 300 чалавек за агітацыю супраць калектывізацыі. Другой турмой такога роду з'яўляецца былы дварэц у Людзеневічах (Ludzieniewicze) Жыткавіцкай гміны (стыль справаздачы захаваны), дзе знаходзілася каля 120 чалавек. Юліян Богуш таксама сведчыць аб сутыкненні паміж незадаволенымі палітыкай калектывізацыі сялянамі вёскі Верасніца (Weresnica) і атрадам войскаў колькасцю да 150 чалавек.

2. Шукановіч Андрэй – не быў прылічаны да кулакоў, але тым на менш агітаваў супраць калектывізацыі, збег, пакінуўшы дома жонку і двух дзяцей. Адзначаецца моцная рэлігійнасць у праваслаўнай веры.

3. Лукашэвіч Галэун – збег з-за пагрозы арышту (служыў у польскай арміі).

4. Дашкевіч Юліян – збег з-за прыналежнасці да каталіцкай веры.

5. Асецкі і Пракаповіч – няма дакладных дадзеных, утрымліваюцца пад арыштам, ёсць думка, што яны – агенты разведкі.

Звяртае на сябе ўвагу пачасовае размеркаванне хваляў эміграцыі. Найбольшая колькасць прыйшоўшых з боку СССР прыходзіцца на час з верасня па сакавік, гэта сведчыць аб тым, што ў час найбольшай гаспадарчай занятасці эмігранты з СССР не лічылі неабходным пакідаць краіну і асабістую гаспадарку. У гэты ж час уцекачы з Польшчы асабліва не падпарадкоўваліся гападарчым справам. Гэта яшчэ раз пацвярджае агульныя прычыны эміграцыі: калектывізацыя ў СССР і сусветны эканамічны крызіс у Польшчы.

Дзейнасць уладаў абедзвюх краін – Польшчы і СССР – вызначае стан дзяржаўнай ідэалогіі ў дачыненні да ўцекачоў. Як не дзіўна, пазіцыі дзяржаў прыкладна супадалі. Калі польскія ўлады не жадалі выпускаць эмігрантаў (з 301 уцекача 162 было затрымана Корпусам Пагранічнай Аховы (КОР)), то савецкія ўлады вярталі большасць затрыманых назад (114 чалавек). Наколькі рэгуляваўся такім чынам *паток эмігрантаў з СССР у Польшчу, вызначыць немагчыма з-за недахопу інфармацыі аб дзейнасці* пагранвойскаў НКУС СССР (Нацыянальны Архіў РБ такіх дадзеных не прадстаўляе). Але польскія ўлады прыймалі ўсіх (з адпаведнай праверкай), на мясцовым узроўні падымаючы пытанне аб звароце да Лігі Нацый за дапамогай (верагодна, чакаючы большай колькасці ўцекачоў ад калектывізацыі).

Звяртаючы ўвагу на нацыянальны склад эмігрантаў, трэба адзначыць, што небеларусы складаюць тут нават меншую частку, чым яны складалі наогул сярод насельніцтва БССР. Такую з'яву можна растлумачыць тым, што асноўныя прычыны нелегальнай міграцыі – калектывізацыя і жабрацтва заходнебеларускай вёскі – уздзейнічалі на вясковае насельніцтва, зразумела беларускае.

Папярэдняя гісторыя надзвычай павялічыла рухомасць людзей, таму супярэчнасці ў грамадстве часта ператвараліся ў эміграцыю, а не узброенае процістаянне. Такім чынам нелегальную міграцыю на беларуска-польскай мяжы ў 1929-1932 гг. можна вызначыць не толькі як форму сацыяльна-палітычнага пратэсту супраць існуючых абставін, але і як спосаб пазбягання залішняй сацыяльнай напружанасці на фоне прайшоўшых буйных сутыкненняў пачатку 20-га стагоддзя.

ЛІТАРАТУРА

1. Эканамічная гісторыя Беларусі. В.І. Галубовіч, Р.І. Ермашкевіч, Г.П. Бушчык і інш.: Пад рэд. праф. В.І. Галубовіча. - Мн.: ВП»Экаперспектыва», 1999.
2. Нарысы Гісторыі Беларусі . Ч. 1. М. П. Касцюк, У. Ф. Ісаенка, Г. В. Штыхаў и інш. – Мн.: Беларусь, 1994.
3. Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (далей – ДАБВ), ф. 1, воп. 9, спр. 937.
4. ДАБВ, ф. 1, воп. 9, спр. 1322, арк. 1.

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ

Абраменко Е.Г. 165
Абухоўскі В.С. 13
Адамейко-Першенкова Г.П. 339
Акуневіч В.У. 83
Алексашина Г.В. 91
Анисимова Е.Ю. 49
Апіок Т.Ул. 431
Атрещенков В.В. 296
Аўсейчык У.Я. 79
Ашейчик В.В. 410
Бабицкий А.Г. 257
Бабкова Т.Г. 354
Бамбешка І.І. 363
Барановская П.В. 168
Баюра А.Н. 183
Бездзель В.Я. 133
Белькевич Д.Л. 463
Бортнік І.А. 418
Борун Е.Н. 433
Братенков Г.М. 453
Бровкин Е.А. 309
Вайцяховіч А.В. 17
Валеев М.А. 187
Вардомацкий Л.М. 38
Ващилко Г.Г. 159
Веремейчик А.Е. 24
Веслав Романович 450, 457
Волчок Г.И. 379
Воронич Т.В. 360
Воронова Т.В. 276
Ворошухо Л.О. 408
Гаврик В.Ч. 288
Гагуа Р.Б. 215
Гапионок Е.В. 249
Герасимович Э.Е. 462
Гомза В.С. 305
Горегляд Е.Н. 456
Горидовец В.В. 437
Грибко И.Л. 181
Григорьев В.В. 210
Грищенко И.А. 414
Гульник А.М. 318
Гурьян И.И. 473
Давлатова Е.В. 469
Дайняк А.М. 384
Далимаева Е.О. 311
Демидович А.В. 422
Дзядзінкін А.Л. 99
Дианова Т.Б. 102
Довгялло М.С. 292
Доценко В.О. 192
Дроздова Е.А. 81
Дубровко Е.Н. 241
Дудка А.И. 175
Дулов А.Н. 313
Дунченко З.И. 317
Езепова Т.И. 130
Елизаров С.А. 112
Елизарова Г.В. 114
Елисеева А.Б. 441
Елисеева М.Б. 320
Ермольчик Т.В. 201
Еселевская В.Г. 234
Жарко С.Б. 172
Жевняк О.Г. 222
Желиба А. 224
Жихарев С.Б. 179
Затулий А.И. 399
Захарина А.С. 55
Здасюк Н.М. 377
Золоторенко А.В. 322
Зуева А.В. 5
Игнатович А.Е. 362
Кавцевич С.Б. 189
Казакоў А.У. 42
Каравай І.Я. 105
Карман М.В. 390
Карпенко Н.А. 402
Кацура Т.У. 59
Кенько П.М. 19
Кириленко С.А. 173
Клімаў М.В. 33
Ключынскі М.В. 61
Кныш О.В. 72
Ковяко И.И. 280
Козел С.А. 220
Козик Л.А. 266
Колбасина И.Н. 212
Колеснева О.В. 87
Колосов А.В. 3
Королев М.Г. 460, 477
Короткевич О.А. 307
Корсак А.І. 143
Космач В.А. 252, 426
Космач Н.В. 262
Космач П.Г. 227
Косов А.П. 203, 270
Костюк Е.С. 197
Котович Т.В. 374
Кошман В.І. 15
Крапивянский С.Н. 191
Краско Г.Г. 142
Краснова Е.Л. 393
Кривоносова В.В. 307
Кузьма Д.І. 96
Куклина С.С. 170
Кукса А.Н. 109
Курашевич А.В. 351
Курьян З.С. 424
Кухаренко В.Н. 245
Лайша И.В. 372
Лахіза В.Л. 11
Ламека В.М. 71
Лаўрыненка К.В. 445
Лейберов А.О. 255
Литвиновский И.А. 131
Лісечыкава Н.А. 74
Літвіноўская Ю.І. 63
Лобач У.А. 22
Лошенков М.И. 9
Лошенкова Д.М. 135
Лустач Г.М. 330

Лученкова Е.С. 163
Ляхович Л.В. 177
Майсюк А.В. 471
Малков А.В. 239
Мартыненко В.В. 191
Марченко О.В. 247
Маскевіч Г.І. 76
Матвейчык Д.Ч. 66
Махиня О.В. 460
Мацевич И.Я. 337
Мезенко А.М. 324
Мельникова А.С. 185
Метеж О.А. 395
Мигун Д.А. 237
Мижевич О.М. 382
Минина Н.Е. 449
Можейко П.П. 404
Моторова Н.С. 78
Моцияка П.П. 258
Муравская А.А. 348
Мурашко А.И. 85
Мячикова И.И. 35, 222
Набиева Э.А. 356
Напрэенка С.А. 150
Неверова З.А. 199
Некрашэвіч-Кароткая Ж.В. 39
Новікаў С.Я. 138
Одиноченко В.А. 475
Павловский С.А. 439
Парамонова А.Е. 326
Пархимович Н.Н. 103
Пахоменко В.С. 401
Пашкевич Л.Ф. 279
Пехота Т.М. 335
Пичевская И.Н. 232
Півавар М.В. 152
Плавінскі М.А. 28
Поведайко И.Н. 235
Помалейко О.Л. 94
Попов М.А. 420
Пранник Т.А. 230
Пурышева Н.М. 365
Пушкарева Н.Л. 298, 303
Пушкина О.В. 386
Пушкін І.А. 157
Радецкая В.Ф. 345
Решецкая Т.А. 462
Риер Я.Г. 213
Рожкова Н.В 111
Русецкі С.В. 89
Рыбак А.А. 282
Рыжанкоў І.М. 97
Рэут У.Р. 68
Савченко Н.М. 290
Савченко Ю.В. 166
Сазанович Н.В. 341
Сакалоўскі У. 352
Сакович А.И. 170
Сакович Е.Г. 172
Сальков А.П. 268
Самонова М.Н. 208
Семенова А.О. 229
Сивакова Е.В. 260
Сидоренко Б.И. 44
Симоненко Л.П. 416
Сівохін Г.А. 397
Сідоранка В.М. 118
Скирюс Ю.Ю. 243
Скорина М.А. 359
Смирнова Е.Д. 218
Смыкоўская І.І. 343
Солад А.В. 274
Сорочик О.Л. 126
Стариченок В.В. 284
Стасевіч М.П. 71
Стрелец М.В. 286
Субоцін А.А. 124
Сумко А.В. 107
Суша А.А. 346
Сушко Л.А. 309
Табунов В.В. 467
Тараneўскі В.У. 57
Тимофеев Р.В. 154, 155
Толочко Д.М. 128
Трафімчык А. 367
Трубчик Е.Г. 116
Тугай В.В. 210
Уваров И.Ю. 46
Уткевич О.И. 303
Филиппова А.А. 410
Фядзечка С.А. 122
Хмара А.В. 206
Хмелянок А.А. 333
Цацура Л.И. 406
Цыбульскі М.Л. 375
Чабарова Н.А. 434
Чаропка С.А. 53
Чепик В.Н. 272
Чеснокова О.И. 328
Шабан А.И. 217
Шадыра В.І. 7
Шейбак В.В. 443
Шелегов А.Д. 295
Шимак Е.К. 413
Ширма В.Г. 370
Шмидт Е.А. 26
Шніп М.А. 51
Шумскі К.А. 332
Эсмантович И.Ф. 130
Юдин В.В. 465
Юрис С.А. 148
Юрчак Д.В. 161
Яковлева Г.Н. 194
Яскевич Л.И. 146
Ященко О.Г. 120